

MUSIQA TA'LIMIDA XALQ CHOLG'ULARI ORKESTRI RAHBARLIGINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION PEDAGOGIK MODELI

Ahmedova Nozimaxon Normatjon qizi

Qo'qon davlat universiteti

"Musiq nazaryasi" kafedrasi

70110601-"Musiq ta'limi va san'at yo'nalishi

1-bosqich Magistiranti

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqola musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarligini rivojlantirish masalasini innovatsion-modellashtiruvchi yondashuv asosida tahlil qilishga bag'ishlangan bo'lib, rahbarlik faoliyatini alohida pedagogik, badiiy yoki boshqaruv komponentlari majmui sifatida emas, balki ichki mantiqqa ega bo'lgan yaxlit kasbiy tizim sifatida modellashtirishni maqsad qiladi. Tadqiqot IMRaD tuzilmasiga tayangan holda olib borilib, unda innovatsion model tushunchasi tashqi texnologik yangiliklar yoki tayyor andozalarni joriy etish bilan emas, balki rahbarlik faoliyatining ichki tuzilmasini, funksional bog'lanishlarini va rivojlanish trayektoriyasini ilmiy asosda qayta qurish jarayoni sifatida talqin etiladi. Maqolada xalq cholg'ulari orkestri sharoitida rahbarlik faoliyatining fragmentar va subyektiv xarakter kasb etish sabablari ochib berilib, ushbu holatni bartaraf etishga qaratilgan innovatsion modelning konseptual asoslari ishlab chiqiladi. Ilmiy tahlil davomida modelning pedagogik hokimiyatni amalga oshirish mexanizmlari, jamoaviy ijod jarayonini boshqarish strategiyalari va badiiy qaror qabul qilish mantiqi o'zaro integratsiyalashgan holda ko'rib chiqiladi hamda modelning barqaror pedagogik tizim sifatida ishlash shartlari asoslanadi. Tadqiqot natijalari musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarligini rivojlantirishga doir nazariy, metodik va innovatsion tadqiqotlar uchun konseptual poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar; musiqa ta'limi, xalq cholg'ulari orkestri, rahbarlik faoliyati, innovatsion model, pedagogik hokimiyat, jamoaviy ijod, musiqiy boshqaruv, kasbiy rivojlanish.

KIRISH

Musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarligini rivojlantirish masalasi nazariy-pedagogik tahlil va metodik-texnologik yondashuvlar doirasida ma'lum darajada yoritilgan bo'lsa-da, mazkur faoliyatni yagona, ichki mantiqqa ega bo'lgan innovatsion model sifatida konseptual modellashtirish masalasi hozirga qadar mustaqil ilmiy muammo darajasida yetarlicha asoslanmagan, natijada rahbarlik faoliyatini rivojlantirish ko'pincha fragmentar, vaziyatga bog'liq va subyektiv qarorlarga tayangan holda amalga oshirilmoqda. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, rahbarlik faoliyatiga doir mavjud yondashuvlar alohida komponentlarni — pedagogik texnologiyalarni, boshqaruv usullarini yoki dirijyorlik strategiyalarini — takomillashtirishga qaratilgan bo'lib, ularning o'zaro integratsiyasi, ichki ierarxiyasi

va rivojlanish mantiqi ilmiy modellashtirish darajasiga ko'tarilmagan. Holbuki xalq cholg'ulari orkestri sharoitida rahbarlik faoliyati pedagogik, badiiy va boshqaruv komponentlari uzviy qo'shib ketgan murakkab tizim sifatida namoyon bo'ladi va aynan shu tizimni modellashtirmasdan turib, rahbarlik faoliyatini barqaror rivojlantirish haqida so'z yuritish metodologik jihatdan asossizdir. Innovatsion modellashtirish bu yerda tayyor andozalarni joriy etish yoki tashqi texnologiyalarni ko'chirish emas, balki rahbarlik faoliyatining ichki tuzilmasini, funksional bog'lanishlarini va rivojlanish trayektoriyasini ilmiy asosda qayta qurish jarayonini anglatadi. Shu nuqtai nazardan, orkestr rahbarligi modeli rahbarning shaxsiy fazilatlarini emas, balki uning pedagogik hokimiyatni amalga oshirish mexanizmlarini, jamoaviy ijod jarayonini ongli boshqarish strategiyalarini va badiiy qaror qabul qilish mantiqini tizimli ravishda ifodalashi lozim. Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, innovatsion model tushunchasi ko'pincha texnologik yangiliklar bilan bog'lanib, rahbarlik faoliyatining pedagogik mohiyati ikkinchi darajaga tushib qolmoqda, bu esa modellashtirishni tashqi shakl darajasida qoldiradi va uning ilmiy samaradorligini cheklaydi. Shu sababli musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarligini rivojlantirishning innovatsion modelini ishlab chiqish zarurati tashqi islohotlar ehtiyojidan emas, balki rahbarlik faoliyatining ichki ziddiyatlari, fragmentarligi va barqaror pedagogik tizim sifatida shakllanmaganligidan kelib chiqadi. Mazkur maqola aynan shu metodologik pozitsiyani asos qilib olib, musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarligini rivojlantirishning innovatsion-modellashtiruvchi yondashuvini ilmiy jihatdan asoslashni, modelning tarkibiy komponentlari, funksional bog'lanishlari va rivojlanish mexanizmlarini aniqlashni hamda uni mustaqil ilmiy hodisa sifatida talqin etishni maqsad qiladi.

METODLAR

Mazkur tadqiqot metodologiyasi musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarligini rivojlantirishni tashqi texnologiyalarni joriy etish orqali emas, balki rahbarlik faoliyatining ichki tuzilmasini ilmiy asosda qayta qurish orqali modellashtirishga yo'naltirildi; shu bois metod tushunchasi bu yerda empirik usullar majmui sifatida emas, balki nazariy sintez, konseptual modellashtirish va reflektiv tekshiruvni birlashtiruvchi ilmiy jarayon sifatida talqin qilindi. Tadqiqotning birlamchi bosqichida nazariy-kritik sintez qo'llanilib, musiqa pedagogikasi, dirijyorlik san'ati, jamoaviy ijod psixologiyasi va pedagogik boshqaruvga oid yetakchi ilmiy manbalarda rahbarlik faoliyati qanday fragmentlarda yoritilgani aniqlashtirildi hamda ushbu fragmentatsiyaning metodologik oqibatlari tahlil qilindi. Keyingi bosqichda strukturaviy-funksional modellashtirish yondashuvi asosida rahbarlik faoliyati uch asosiy qatlam — pedagogik hokimiyatni amalga oshirish mexanizmlari, jamoaviy ijod jarayonini boshqarish strategiyalari va badiiy qaror qabul qilish mantiqi — o'zaro ierarxik va dinamik bog'lanishda qayta qurildi, bunda model elementlari statik komponentlar sifatida emas, balki rivojlanish trayektoriyasiga ega funksional birliklar sifatida belgilandi. Modelni qurishda qiyosiy-konseptual tahlil orqali mavjud metodik va texnologik yondashuvlarning xalq cholg'ulari orkestri sharoitiga moslashuvchanligi tekshirildi, mos kelmaydigan universal da'volar metodologik jihatdan inkor qilindi va milliy-badiiy muhitga xos parametrlar ajratib olindi. Tadqiqot metodologiyasining muhim tarkibiy qismi sifat tahliliga tayangan reflektiv verifikatsiya bo'lib, u orqali

taklif etilgan innovatsion modelning mantiqiy izchilligi, ichki ziddiyatlari va amaliy qo'llanish chegaralari rahbarlik faoliyatining real pedagogik vaziyatlari bilan taqqoslab baholandi. Shuningdek, pedagogik kuzatuv va ekspert-refleksiya elementlari yordamida modelning rahbarlik qarorlariga ta'siri, jamoaviy ijod jarayonini barqarorlashtirish imkoniyati va pedagogik hokimiyatni ongli amalga oshirishga xizmat qiluvchi mexanizmlari aniqlashtirildi, bunda miqdoriy ko'rsatkichlardan ko'ra metodik izchillik va konseptual uyg'unlik ustuvor mezon sifatida qabul qilindi. Tadqiqotning yakuniy metodologik bosqichi mantiqiy-analitik umumlashtirishdan iborat bo'lib, unda olingan nazariy xulosalar asosida musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarligini rivojlantirishga yo'naltirilgan innovatsion model mustaqil ilmiy konstruktsiya sifatida asoslandi va uning qo'llanish shartlari hamda cheklovlari aniq belgilandi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Olib borilgan strukturaviy-funksional modellashtirish va reflektiv verifikatsiya natijalari musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarligini rivojlantirish masalasi alohida texnologiyalar yoki metodlar yig'indisi bilan emas, balki rahbarlik faoliyatining ichki mantiqiy tuzilmasini qayta tashkil etish orqali samarali hal etilishini ko'rsatdi, chunki taklif etilgan innovatsion model rahbarlik faoliyatini fragmentar qarorlar majmui darajasidan chiqarib, pedagogik hokimiyatni ongli amalga oshirishga yo'naltirilgan barqaror tizim sifatida namoyon qildi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, modelning asosiy natijasi orkestr rahbarining kasbiy faoliyatida sifat o'zgarishlari yuzaga kelishi bilan ifodalanadi, ya'ni rahbar repetitsiya jarayonini texnik muvofiqlashtirishdan voz kechib, uni pedagogik-badiiy muhokama maydoniga aylantiradi va bu holat jamoaviy ijod jarayonining ichki motivatsiyasini kuchaytiradi. Ilmiy muhokama shuni ko'rsatdiki, innovatsion model rahbarning qaror qabul qilish mantiqini tartibga solibgina qolmay, balki uni reflektiv darajaga ko'taradi, natijada rahbar jamoa ichidagi ijodiy ziddiyatlarni bartaraf etishga emas, balki ularni pedagogik resurs sifatida boshqarishga intiladi. Modelni mavjud adabiyotlarda taklif etilgan universal rahbarlik yoki pedagogik texnologiyalar bilan qiyoslash shuni ko'rsatdiki, ularning aksariyati rahbarlik faoliyatini tashqi boshqaruv mexanizmlari orqali izohlab, jamoaviy ijodning milliy-badiiy va ijtimoiy-psixologik murakkabligini yetarli darajada hisobga olmaydi, holbuki mazkur innovatsion model aynan shu murakkablikni metodologik tayanch sifatida qabul qiladi. Tadqiqot natijalari modelning pedagogik ustunligi shundan iborat ekanini ko'rsatdiki, u rahbarlik faoliyatini shaxsiy iste'dodga qaram bo'lgan subyektiv jarayondan chiqarib, ilmiy asoslangan va takror ishlab chiqilishi mumkin bo'lgan kasbiy tizimga aylantiradi, bu esa orkestr jamoasida barqaror ta'limiy va badiiy muhitni ta'minlash imkonini beradi. Shu bilan birga, muhokama jarayonida modelning cheklovlari ham aniqlandi, xususan, innovatsion model rahbarning pedagogik refleksiya darajasi past bo'lgan sharoitda formal sxema sifatida qabul qilinishi va kutilgan natijani bermasligi mumkin, bu esa modelni joriy etishda rahbar shaxsining kasbiy tayyorgarligi hal qiluvchi omil bo'lib qolishini ko'rsatadi. Umuman olganda, olingan natijalar musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarligini rivojlantirish innovatsion modelining ilmiy asoslanganligini tasdiqlab, uni pedagogik boshqaruv, jamoaviy ijod va badiiy qaror qabul qilish jarayonlarini integratsiyalovchi mustaqil konseptual yechim sifatida baholash imkonini

berdi hamda ushbu modelni kelgusida metodik va amaliy tadqiqotlar uchun samarali ilmiy platforma sifatida ko'rsatdi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarligini rivojlantirish masalasini fragmentar metodik yechimlar yoki tashqi texnologiyalar doirasidan chiqarib, uni ichki mantiqqa ega bo'lgan innovatsion pedagogik tizim sifatida modellashtirish mumkinligini ilmiy jihatdan asoslab berdi hamda rahbarlik faoliyatini pedagogik hokimiyatni ongli amalga oshirish, jamoaviy ijod jarayonini reflektiv boshqarish va badiiy qaror qabul qilish mantiqini integratsiyalovchi mustaqil kasbiy hodisa sifatida talqin qildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, taklif etilgan innovatsion model rahbarlik faoliyatini shaxsiy iste'dod yoki intuitiv qarorlarga bog'liq subyektiv jarayondan chiqarib, ilmiy asoslangan, qayta ishlab chiqilishi va metodik jihatdan rivojlantirilishi mumkin bo'lgan tizimga aylantiradi, bu esa orkestr jamoasida pedagogik barqarorlik, badiiy izchillik va ta'limiy samaradorlikni ta'minlash imkonini beradi. Xulosa sifatida aniqlanishicha, modelning asosiy ilmiy yangiligi rahbarlik faoliyatini tashqi boshqaruv yoki texnologik optimallashtirish orqali emas, balki uning ichki tuzilmasini — pedagogik hokimiyat mexanizmlari, jamoaviy ijod strategiyalari va badiiy tafakkur mantiqini — qayta qurish orqali rivojlantirishga qaratilganidadir. Tadqiqot shuni ham ko'rsatdiki, innovatsion modelning samaradorligi uni joriy etishdan ko'ra, rahbarning ushbu modelni kasbiy ongida qabul qilishi va reflektiv faoliyatga aylantirishi bilan bevosita bog'liq bo'lib, bu holat rahbarlarni tayyorlash va malakasini oshirish tizimida konseptual o'zgarishlarni talab qiladi. Umuman olganda, mazkur maqola musiqa ta'limida xalq cholg'ulari orkestri rahbarligini rivojlantirish muammosini ilmiy modellashtirish darajasiga ko'tardi, innovatsion yondashuvning nazariy va metodik chegaralarini aniqladi hamda ushbu yo'nalishda olib boriladigan keyingi tadqiqotlar uchun mustahkam konseptual va metodologik poydevor yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullayev, A. A. *Musiqa ta'limida jamoaviy ijod va pedagogik boshqaruv*. — Toshkent: O'qituvchi, 2020.
2. Azizxo'jayeva, N. N. *Pedagogik texnologiyalar: nazariy asoslar va modellashtirish*. — Toshkent: TDPU, 2006.
3. Bo'ronov, B. A. *Dirijyorlik san'ati va orkestr bilan ishlashning konseptual asoslari*. — Toshkent: Fan, 2019.
4. G'ulomov, A. G. *San'at pedagogikasida estetik boshqaruv va ijodiy muhit*. — Toshkent: Akademnashr, 2021.
5. Ismoilov, R. S. *Jamoaviy ijod psixologiyasi va rahbarlik mexanizmlari*. — Toshkent: Ma'naviyat, 2018.
6. Karimova, S. M. *Musiqa ta'limida rahbarlik faoliyatini innovatsion rivojlantirish*. — Toshkent: Innovatsiya, 2023.
7. Kodirov, F. M. *Kasbiy faoliyatni modellashtirish va pedagogik qarorlar*. — Toshkent: Fan ziyosi, 2017.
8. Musurmonova, O. O. *San'at ta'limida pedagogik muhit va reflektiv boshqaruv*. — Toshkent: O'zbekiston, 2016.

9. Normatova, Z. X. *Musiqa ta'limida innovatsion boshqaruv modellari*. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2022.
10. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. *“Ta'lim to'g'risida”gi Qonun*. — Toshkent, 2020.